

Akihez mindig jó volt az élet...

Petkovics Kálmán

IGAZÁN MEGMONDOM — kezdte „I a beszédet —, nekünk mindig jó volt. Néha éjjel-nappal dolgoztam, hogy a gyerekek fölnevelkedhessenek valahogy. De a dolgos ember mindig mecsélt... Őszintén mondom. Ezerkilencszázhuszonnégyben kezdtem a szolgálót Csernyén. Akkor még katona se voltam. Kilencszázhatban születtem. Huszonnégyben, mikor először „elállított” az apám, tizennyolc esztendő voltam. Éves cselédnek szegődtem. Az is maradtam két esztendeig. Csernyén. Azután, katonaság. Később Tóba, Tolszög, Szent Hubert és újra Csernye... Harmincnyolc tavaszán kerültem a kikindai nagyrétre. Azóta itt vagyok. Megállapodtam. Itt sose volt igazi nagy birtok, uradalom. Kastélyt se lehetett látni errefelé. Nem ismertem az uradalmakat. Csak az öregek meséiből tudok Csekonicsról is. Akkor Zsombolyánál kezdődtek az uradalmi földek s valahol lent Udvarnoknál végződtek. Ott voltak puszták, erdők, parlagok, kastélyok, kúriák, települések... De hát az uradalom még a boldog világban tönkrement. Az uradalmi cselédnek ivadékai mind, mind önálló, földes parasztok lettek. Jó dol-

gos és gyarapodó emberek. Igaz, szépen kistaférozta őket az uradalom. Telket és földet kaptak az öreg Csekonics-tól. Errefelé pedig igazán zsíros földek vannak. Járt már Csernyén?”

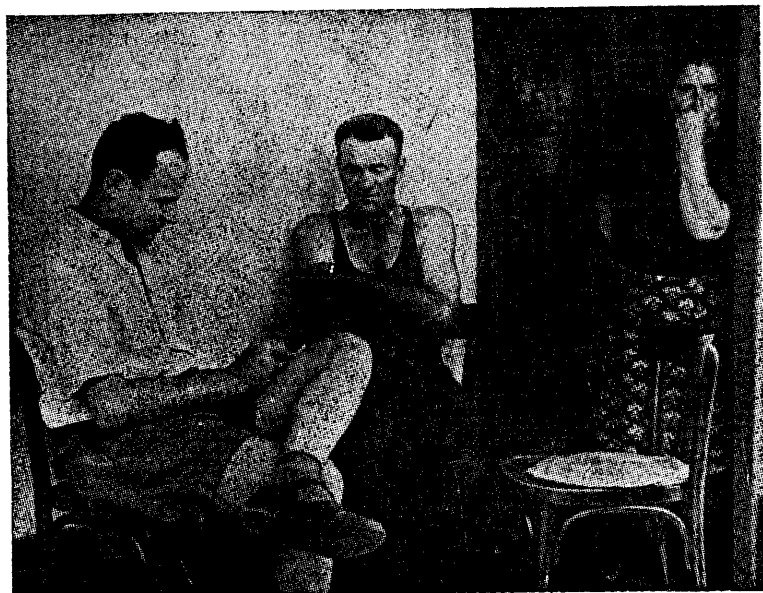
CSERNYÉT a Csekonics uradalom telepítette. Az egyre nagyobb és nagyobb munkaerőhiány készítette az uradalmat, hogy az Alföld inségesebb vidékeiről szabad költözködésű jobbágyokat hozasson Bánát legtermőbb televényére. A telepések ingyen telket kaptak. Így mondják az öregek. De az ingyen munkáról, amire az ingyen házhely fejében kötelezte őket az uradalom, már megfelelkeznek. De azt nagyon tudják és emlegetik is, hogy az uradalom, templomot és csendőrlaktanyát is építtetett a faluban. Később minden család kapott nyolc lánca árendás földet. Akkor kezdett kialakulni a hatalmas nagybirtok testében a sokoldalú egyéni gazdálkodás, később szervezett, belterjes kisáru termelés. Csernyét dolgos, nagyon szorgalmas és törekvő falunak ismerik. A csernyei ember keze munkáját jól megfizeti a föld. S ezt nagyon egyszerű

megmagyarázni. Egészen ezerkilencszáz-tizenegyig a csernyei parasztnak nem volt földtulajdona. Minden megművelhető barázdáért bérletet fizetett az uradalomnak. S a nyolc láncból nemcsak a kenyeret, hanem a bérletet is ki kellett hozni. És jól gazdálkodhattak, okosan és nagyon szorgalmasan művelhették a földet, mert ezerkilencszáz-tizenegyben, amikor az uradalom örök áron átadta nekik a földet, kifizetése már nem okozott komolyabb gondot a falunak. Kétezernégy száz katasztrális hold kiszakadt az uradalom testéből. Környeskörül még mozdulatlanul terpeszkedtek a végtelen puszták. De a puszták közé ékelt kicsi fészek, a falu nőtt és népesedett. Hamarosan újra kevés lett a kétezernégy száz hold, kisebbedett a kenyér és szaporodtak a munkanélküliek. „Elmentünk az urasághoz — mesélik az idősebbek —, megkértük, engedje meg, hogy gallyat gyűjtsünk a vadaskertben, de az öreg Csekonics nagyon rátartott, csak dobantott a botjával és megmutatta a körme feketéjét: Ennyit se adok!”

Alig egy évtizeddel a föld végleges birtokbavétele után elkezdődött a vagyoni rétegeződés. Babcsányi János valamikori uradalmi parádéskocsis volt a két háború között a falu legmódosabb gazdája. Biacsi András szintén uradalmi cseléd volt, de a harmincas években, amikor megkérdézték tőle, hány hold földje van, azt mondta; „Ahány nap van az esztendőben”. Toldi János szintén a Csekonics uradalom parádéskocsisaként kezdte, s a két háború között milliós tőkével forgolódo gabonakereskedő lett Csernyén. Nagyon jellemző, hogy azok a cselédek vitték legtöbbszörre, akik valamikor jobban az uraság szeme előtt voltak. A régi rangsor szabályosan átöröklődött az új viszonyok és körülmények közé. Nyilván nem véletlenül. A névtelenek, akik az uradalomban is komenciócók voltak, az új életben sem vitték sokra. Pedig ezek voltak a legdolgosabbak, a legszorgalmasabbak. Ma a falu vezetői azt mondják: „Szorgalmas emberek lakják a falut. Jó emberek. Nem válogatnak a munkában...” Az bizonyos, hogy a munkában nem válogatnak. Viszont az is bizonyos, hogy nem mindenki egyformán részesedik a javakból. Mert van egy réteg, amely más földjén dolgozik. A falu vezetői rekordtermelőkkel dicsekednek. Oszterman Mátyásnak három hold dohánya egymillió hatszáz-ezer dinárt jövedelmezett, tisztán. Nem nagy családos ember. Három hold dohánnyal pedig, a palántalástól a csomó-

zásig rengeteg munka van. Ki végezte ezt a sok munkát? A válasz: „Mások...” S ezek a „mások”, akik másnak dolgoznak, ugyanolyan óvatos, minden újtól reszkelő és ostoba hagyományokhoz kutyaaalázattal ragaszkodó, látástól vakulásig gürcölő emberek, amilyenek jobbágykorokban lehettek. Ebből a rétegből származott el Alár István mezőgazdasági cseléd, akihez (a saját szavai szerint) mindig jó volt az élet. Alár István elment a faluból. Hova mehetett? A régi, az igazi uradalom már nem volt. Az még a boldog világban tönkrement... A szegényembernek pedig szűk volt a falu...

A KIKINDAI NAGYRÉT sohasem volt uradalmi föld. A nagybirtok itt mindössze három-négy száz holdra korlátozódott. De a talaj zsíros, fekete, nagyon jól termő televény. Szinte furcsa arra gondolni, hogy alig húsz kilométerre innen vannak Vajdaság legmeddőbb földjei, ahol még mindig kamillát, gombát termelnek és az aszályos nyarakon a birka is alig talál harapni-való füvet. Itt minden dús és haragoszöld. És innen minden messze van. A vasút tizenöt kilométer. Kikinda húsz. A legközelebbi falvak: Tóba, Bánát-Topolya és Kisorosz. Egyetlen egy faluból sem vezet valamire való út a nagyrétre. Amikor először itt jártam, 1948 őszén, kátyús, hepehupás dűlőutakon nyolc órán át utaztam a városból parasztszekéren. Félig rombadőlt, elhagyott tanyák, elvadult, elgazosodott földek őrizték egy régi világ emlékét. Az elhanyagolt puszták kellős közepén, ahol a két háború között, három-négy száz holdas magángazdaságon mezőgazdasági birtokot kerekítettek. Itt nem épültek kastélyok, kúriák, sem iskolák. Még csendőrlaktanyára sem volt szükség. A gazdák kint éltek a tanyákon. Hosszú, dísztelen, egyszerű, tornácos, hambárszerű épületekben laktak. Ez a póre egyszerűség jellemezte a tanyákat is. Ezerkilencszáz-negyvenhétben, amikor a Delibin, Draxler, Budisin, Telbicz földekből mezőgazdasági birtokot kanyarították, kopár, elhanyagolt, fátlan és szegényesen rendezetlen tanyákat és tanyaházakat ik-tattak a leltárba. Tágas szerűk, nagy bedudvásodott szalmakazlak, vérszegény, fáradt akácok világa volt ez a világ. És ezerkilencszáz-negyvenhét februárjában Alár István egész családjával Telbicz Károly tanyájáról áttepedett az újonnan alakult Bánát birtokra.

A szerző
Alár Istvánnal
és feleségével.

HA JÓ FÖLGYONDOLJUK — mondja ismételten — nekünk mindig jó volt. Kaptam lakást, a gyerekeim nem fáztak, a kommciót is rendszeresen kiadták, nem éhezünk, aztán meg mindig olyan helyet választottunk, ahova közel volt az iskola. (Három-négy kilométeres távolság itt egész közelnek számít.) Így aztán mind a nyolc gyerek (három fiú és öt lány) megtanulta az írást, olvasást. Szóval nem panaszkodhatok az életemre...” Arcán valóban az elégedettség boldog érzése tükröződik. Beszélgetésünk egész ideje alatt egyetlen szóval sem panaszkodott. Egyetlen volt gazdájára sem mondott semmi rosszat. Olyan természetesnek, magától értetődőnek s nagyon jól elrendezettnek veszi az egész életet, az elmúltakat, a jelent, az eljövendőket, mintha semmi másképpen nem is alakulhatott volna, mint ahogy kialakult.

Én azonban nem hittem Alár István puszta szavának. A tények felsorakoztatásával, egymás mellé állításával és összehasonlításával próbáltam végiggondolni ezt az elégedett szép életet. Csak így érthetjük meg őt. Csak így érthetjük meg a letűnt társadalmi rendet, ahol az ellentétek malomkövei között emberi életek, sorsok, vágyak, célok és remények zúzódtak össze. Alár István halkan meséli az életét egy vadszőlővel be-

futtatott, piros kőlapokkal kirakott új lakóház tornácán. Már említettem: ezerkilencszázhuszonnégyben szegődött el először... és ezerkilencszáznegyvenhét februárjáig egyetlen megszakítás nélkül mindig cseléd volt. Mindig más kezébe, mindig látástól vakulásig gürcölő, mindig kommcióból élt cseléd.

MI IS VOLT tulajdonképpen a kommció? Munkabér. A mezőgazdasági cseléd létminimuma. Mindegy. Alár István az esztendő mind a háromszázhatvanhat napját eladta kenyéradó gazdájának. 1924-ben, mint éves béres tizenkét métermázsza búzát kapott. Magános, legényember volt. A kommció mellé kapott kosztot és fekhelyet a priccsen az istállóban. Akkor még a bér szinte tisztán megmaradt neki. Abból segítette szegény és munkaképtelen szüleit. Abból vette meg a ruhát, bocskort és abból ivott meg egy liter bort kéthetenként, amikor kimenőt kapott. A kimenő vasárnap délben kezdődött, mikor a gazda hazajött a templomból, és hétfőn hajnalban végződött. Hétfőn hajnalban a tanyán kellett lenni. Jó élet volt az. Gondtalan élet. Mert mi gondja lehet egy fiatalembernek, aki tizennyolc éves és tele erővel, életkedvvel, van mibe öltöznie, van mit ennie

és aki sohasem ült még vonaton, nem olvasott könyvet és nem látott mozit... Mi gondja lehetett? Hiszen néha, esténként a szalmakazal tövében elmerenggett, a dolgokon. Hihetetlennek és valószínűtlennek tűnt előtte, hogy a szomszéd falu tornyán túl folytatódik a világ...

Az esztendők múltak. A tizennyolc éves legény húsz éves lett. Besorozták katonának. A királyi Jugoszlávia kaszárnyáiban megerősödött a hite: legjobb otthon, a tanyákon! Egy év múlva leszerelt. Újra elszegődött éves béresnek. Tizenkét métermázsza búzáért. A tizenkét métermázsza búza akkor másfél hold, ma viszont fél hold föld termése. Akkor egy életet jelentett. Ma pedig? Nincs összehasonlítási alap. Alár István soha nem gondolt arra, hogy ő rosszul él. Kisebbségi gazdaságokban szolgált, ahol a gazda rendszerint együtt dolgozott cselédjével. Ilyenkor másképp veszi az ember a noszogatást, mint amikor a parancsadó nem dolgozik. Viszont sokkal jobban kimerült a munkában. De hát egy leszerelt katona erre nem gondol. A leszerelt katona ezerkilencszázharmincegyben Tóbban elhatározta, hogy megnősül. Ez lényeges fordulópontra volt életében. Az éves béres, ha megnősült, egy fokkal előbbre lépett a szolgaság ranglétráján. Kommenciós lett.

A kommenciós, kommenció jár. A kommenció 1931-ben tizenhat métermázsza búza, hatszáz dinár készpénz, negyedik hold veteményes kert és egy hold kukorica föld volt. Kellett ennél jobb? Elképzelhetett ennél jobbat egy éves béres? Tizennyolc esztendőskora óta mindig más keze-lába volt. Mindenhol és mindig más parancsolt neki. Úgy számította, hogy szolgál egy-két esztendőt, összegyűjt egy házacskára valót, azután napszámba jár, és részbe, mint minden valamirevaló falusi szegényember. Még rágondolni is szép volt: tizenhat métermázsza búza, hatszáz dinár és egy hold kukoricaföld! (De furcsa ezt leírni ma, amikor ötven, hatvan métermázsza hektáronkénti hozamokról olvasunk az újságokban!) És mindennek tetejébe jön a lakás! Lakás... Nem pricc az istállóban, a lovak fara felett. Lakás! Szoba és konyha... A szobában asztal és ágy... A konyhában tűzhely. A tűzhelyen fazekak... A fazékban étel! Mindig meleg étel... És mindig a sajátja...

Mikor erről beszélt, elhittem neki, hogy valóban boldog ember volt. El kellett hinnem, mert a felesége is megerősítette. „Szépen éltünk — mesélte —,

volt egy kis szobánk és volt közös konyhánk. Igaz, a szoba egy kicsit penészes volt és dohos, de hát a magunkfajta szegényemberek nem sokat tartózkodtak a szobában. Minek lettünk volna a szobában? Nem volt akkor rádió! Még a gazdának se, nemhogy a cselédnek... Meg aztán akadt a ház körül éppen elég munka. Ott volt az a kis bosztány, a kukoricaföld, csirke, malac az udvaron... Sok dolga, tennivalója volt a cselédasszonynak, mert ugye az urának mindig menni köllött...” Még a közös szabadkéményes konyháról is tudnak szépeket mondani. Pedig a cselédek közötti veszekedések, torzsalkodások mindig ott kezdődtek. Képzelnünk csak el egy szűk helyiséget; mennyezete nincs — a mennyezet helyén egy kormos fekete boltozat csúcsosodik kéménnyé és a kéményben szalonna, esetleg sonka lóg; a szalonnáról és sonkáról nyáridőben egy-egy zsírcsepp hullik alá... és képzelnünk el ebben a szűkös helyiségben két tűzhelyet. Legtöbb helyen dohányzsineret vagy szalmahordókötelet feszítettek ki a konyha közepén válaszfalnak, amit nem lehetett átlépni. A konyha két felében két — rendszerint sok tagú — család ebédje főtt; két asszony sürgölődött a tűzhelyek körül, és a két asszony körül két csomó rosszul öltözött vagy meztelen és mindig éhes maszatos apróság...

„Nálunk sohasem volt veszekedés — mondta Alár Istvánné szinte tiltakozóképpen erre vonatkozó kérdésemre —, mink mindig megértettük egymást a szomszédainkkal. Pedig harmincegy óta igazán sok emberrel laktunk együtt. De mindegyik megmondhatja, hogy összeférő emberek voltunk. Kérdezze csak meg Mihályfi Palit, Bálint Antalt, Nyíri Istvánt, Szakáll Jósikát, Fazekas Mihályt, Jaksa Jósikát vagy Mihályfi Mártont, akikkel együtt laktunk... Mink mindenkiel igazán szépen éltünk...” Nem vagyok vizsgálóbíró és a felsorolt régi kommenciósok közül egyet sem valltam ki a régi közöskonyhás veszekedések, nézeteltérések és torzsalkodások irányában. Hiszek Alár Istvánné szavának. Bár meglehet, sok kellemetlenségre, kisebb perpatvarra régen a feledés pora hullott. Nem szeretnék egyetlen rossz szóval sem illetni egy megelégedett élet emlékeit. Am a sors sokkal kegyetlenebb volt nálam. A sors a legnagyobb élet-illúziókat zúzta szét még ezkerkilencszázharminckettőben.

VOLT a kommenciósnak egy igazi nagy álma. Alár Istvánéknál ezt az álmot az asszony színezgette jobban. Faluszéli ház, napszám és részaratás. Ez volt a vágy. A kisparaszti öntudatraébredés első csírái voltak ezek. De a csírák sohasem törhettek az élet felszínére. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy ez fáj Alár Istvánnak. Nem fáj. S ha fáj is valamikor, a sebet régen behegesztette az idő. A kommenció valóban addig ismeretlen reményeket és vágyakat lobbantott. A felemelkedés vágyát.

Alár István életének legnagyobb eseménye a házasság volt. A házasságban ismeretlen távlatok nyíltak. Egy egészen más élet távlatai. Úgy tűnt, hogy ez a más, a cselédsorsnál valószínűleg jobb életforma, nem elérhetetlen. Csak takarékoskodni, takarékoskodni és takarékoskodni kell. De, 1932-ben megszületett az első gyerek. És 1932-től 1944-ig minden esztendőben, összesen tizszer ünnepeltek keresztelőt. (Ha ugyan ünnepeltek, mert akkortájt nem igen szoktak ünnepelni.) A kommenció pedig tekintet nélkül családtagok számára, nem változott. A társadalom nevében senki sem kérdezte, hogy hány családod van. A munkaadó is csak azt tudta, hogy mennyi jár Alár Istvánnak és mennyit kell dolgoznia érte. „Tíz gyerekünk született — közli Alár István — s közülük nyolc él. Sok bajom volt velük. De mind a nyolc kijárta az iskola négy osztályát és mind megtanult tisztességesen írni, olvasni. Erre büszke vagyok...”

EZERKILENCSSZÁZNEGYVENHÉT februárjában megszűntek a nagyréti birtokok. Megalakult a *Bánát* mezőgazdasági kombinátus. Ma fejlett, erős és korszerű mezőgazdasági szervezet. Ötszáz állandó és körülbelül ötszáz ideny munkást foglalkoztat, akik a környező falvakból, Bánát-Topolyáról, Tóbáról és Kisoroszról járnak dolgozni. Az ötszáz állandó munkás közül alig van kettő-három, aki a régi nagyréti tanyákon is kommencióskodott. Hova lett a többi? Mi lett velük? Nehéz válaszolni. Minden bizonyos az örökkön parázsló vágy vált valóra. Maguk gazdái lettek, vagy a városba szivárogtak. A birtok új munkásokat kapott. Alár István nem ment el. 1947 februárjában, nyomban a birtok megalakulása után, elhagyta régi lakását. „Áttettek bennünket egy olyan lakásba, ahol padlós volt a szoba. A konyha pedig köves. Azelőtt gépészlakás volt. Tanult embernek való la-

kás” — meséli az asszony. 1947 februárja óta kereken tizenkét esztendő múlt el. Sok minden megváltozott. Új lakások épültek az elhanyagolt szűrkőn. Egy ilyen új lakás tornácán ültünk mi is. Az ajtón színes ágylepedő lógott a legyek ellen. A konyhában rádió szólt.

A lakás most is szűkös. Egy szoba, konyha és veranda. A szoba padlós és száraz. A konyha kőlapokkal van kirakva. Ebben a lakásban él Alár István és felesége, a tizenkilenc éves József, aki kőműveseknél dolgozik és havonta tizenháromezer dinárt keres, a fiatalabb, tizennyolc esztendőes István, akit „kurir”-nak nevez a család, mert a birtok igazgatóságán havi 9.200 dinárért küldönc szolgálatot teljesít, azután Alár Ilonka és Alár János, a újonnan felépült pusztai iskola tanulói. Mindketten gyermekpótlékra jogosultak. A lakás most sem tágasabb, mint valamikor volt, de egészségesebb és emberségesebb. Nagy ablakok; legalább háromszor anynyi napfény szűrődik a falak közé, mint a régi, már-már múzeumba illő cseléd-szobákba, ahol télen szalmazsákkal torokolták el a kicsike ablakokat, hogy „ne jöjjön be a hideg”. A falak tiszták, szárazak. Por nincs. A konyhában új bútor. Egy évvel ezelőtt vásárolták kölcsönre. A szobában a régi bútordarabok nyolc gyerek felnevelkedésének sok-sok emléket őrzik. A gyerekek közül négy már elment — férjhez mentek, megnősültek. Az ő sorsuk az Alár család történetének egészen új fejezetébe kíváncsok.

A családfőnek két, olyan nyugdíjelőtti foglalkozása van. Hivatalosan az éjjeli ór munkahelyét tölti be. Ezért az illetményszabályzat szerint tizenkétezer dinár fizetést kap. Éjszakánként nyolc órán át őrökdi a tanya körül. Napközben van egy mellékfoglalkozása. Hentes és mészáros. Ezért hatezer dinár honoráriumot kap. Hogy a honoráris munka mellett mennyi hús és zsírféle kerül a konyhára jutányos áron, erről szándékosan nem beszél, bár ezek a tételek is jelentősek a családi költségvetésben. Mindent összegezve, Alár Istvánék havi keresete, az esetleges jövedelem részesedések és egyéb juttatások, kedvezmények figyelembe vétele nélkül havonta 46.300 dinár. Vagyis: a családfő 18.000 dinárt, József 13.000 dinárt, a „kurir” 9.200 dinárt hoz a házhoz — a két gyermekpótlék pedig hatezer dinár. A megélhetésről így beszél az asszony: „Most azért élünk jobban, mint valamikor, mert több ruhafélét bírnak vásárolni”.

A háziak segítségével megpróbáltam elemezni a család költségvetését. Az össz-bevétel 46.300 dinár. A kiadási tételeket a háziasszony sorolja: a lakbér 300 dinár, havonta 120 kiló kenyér kell; ez negyvenkét dinárjával 5.640 dinár, tíz kiló zsír, 320 dinárjával 3200 dinár, 50 kiló burgonya, 600 dinár, 8 kiló hús 200 dinár, 3 kiló só, 144 dinár, 20 kiló cukor 3.400 dinár, paprika 220 dinár, 90 liter tej 2.520 dinár, kávéra és egyéb fűszer- és főzelékfélékre rászámított még kétezer dinárt. Az ételmezés havonként, valamivel több, mint húszezer dinárba kerül. Az adatok nem egészen pontosak. Lehet, hogy valami kifelejtődött. Mindenesetre szembeűnő, hogy a mezőgazdasági munkás családi költségvetése, az ételmezés tekintetében nem sokban különbözik egy városi munkáscsaládétól. A táplálkozás sokkal változatosabb, mint a háború előtt. Ezt főleg a tej- és cukormennyiség mutatja. „A háború előtt volt, hogy egy kiló cukrot sem fogyasztottunk — mondja Alár Istvánné —, pedig akkor a gyerekek kicsik voltak...”

A háború előtt a család bevételeinek nyolcvan százalékát költötte élelemre. Most csak ötven százalékát. A bevétel másik felének felosztásáról nincs pontos képünk. Pedig ha a mezőgazdasági munkás mostani és háború előtti élet-színvonalát akarjuk összehasonlítani, a változás elemeit a fennmaradó összeg felosztásában kell keresnünk. Ez a pénz tulajdonképpen az élet jobbrafordulásának anyagi alapja. Vessünk egy pillantást a háború előtti kommencióra: tizenhat métermázsza búza, egy hold kukorica, negyed hold veteményeskert és hatszáz dinár. Megbízható összehasonlítási alap nincs. De kétségtelen, hogy egy hat vagy nyolc tagú család felélte a kommenciót. A ruhát, sót, cukrot, paprikát az évi hatszáz dinárból kellett fedezni. És ha az összeget összehasonlítjuk a szükségletekkel, sok szó fölöslegessé válik. Nem is beszélve arról, hogy a bérnek az a része, amit a kommenciós természetben kapott (kukorica és krumpliföld), a föld megművelésétől és az időjárás viszontagságától is függött.

De állapodjunk meg abban, hogy az évi tizenhat métermázsza búza, a kukorica és krumpliföld termése fedezte az ételmezést. Ruhára és egyéb szükségletekre évente hatszáz dinár maradt. Ha a háború előtti dinárt százszal szorozzuk is (aminél nagyobbra igazán nem lehet

becsülni az értékét), ez akkor is csak 60.000 dinár évente. Napjainkban az ételmezési szükségletek kielégítésén kívül az Alár családnak havonta körülbelül 25.000 dinárja marad. Vagyis évente több, mint háromszázezer dinár jut ipari cikkekre, közművelődésre és szórakozásra.

Az Alár család mostani és háború előtti életének összehasonlítására nincs reális gazdasági mérce. Talán furcsának tetszik, hogy a családfő évi kommencióját három ember keresetéhez mértük. Nem tehetünk mást, mert a gyerekek egy háztartásban élnek a szülőkkel. A kereset háromfelé osztása nem adna reális képet. Már csak azért sem, mert a háború előtt a sokcsaládú mezőgazdasági család nyáron, vakációban kénytelen volt libapásztorok és kiskanászok elszegődtetni gyermekeit, hogy ily módon enyhítse a ruházkodás gondjait, s erről sincs kimutatásunk. A gyerekek keresetével kapcsolatban egyébként nem mellőzhetjük az ő személyi szükségleteiket. Erről sincs pontos átkentésünk, bár a jelekből arra következtethetünk, hogy a szükségletek lényegesen nagyobbak és mások, mint a háború előtt. Talán az lenne a legvalószínűbb, ha Alár István háború előtti kommenciójához hozzáadnánk még egy éves béres és kiskanász évi bérét. Az éves béres tizenkét métermázsza búzát kapott, a kiskanász ennél jóval kevesebbet. Viszont ilyen tételekre nem hivatkozhatunk, mert Alár Istvánnak abban az időben nem voltak felserdült családjai.

De ez még mindig nem reális kép. Alár család a háború előtt nem élvezte például a társadalombiztosítás előnyeit. Gondoljuk el, hogy egy családban, ahol tíz gyerek született, mennyi pénz kellett orvosra, gyógyszerekre, bábaasszonyra. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy mennyit adott egészségügyi célokra a család. Mert nem sokat adott. Orvosra és gyógyszerekre nem futotta. Legfeljebb bábaasszonynak fizettek. Később már annak sem. És ilyen körülmények között elismeréssel kell adoznunk a szülőknek, mert a megszületett tíz gyerek közül nyolc makkegészségesen fölnevelkedett! Ez roppant nagy szó. Sőt nemcsak fölnevelkedtek, hanem iskolába is jártak. Iskolába járni a pusztákon azt jelenti, hogy a nyolc-tíz éves gyerekek naponta nyolc-tíz kilométereket gyalogoltak, sárban, fagyban és hóban is. Ruhá és cipő kellett. Nem egy gyereknek, hanem legtöbbször háromnak és volt, mikor

négynek is... Mindezt — a mai pénzértéknek megfelelő — évi hatvanezer dinárból.

A RUHÁZKODÁS volt a család legnagyobb gondja. Nem divat és megjelenés kérdése volt ez. Bár a felserdült fiatalok szívesen mentek a környéki falvak templomába vasárnaponként, hogy megmutogassák magukat a világnak. Sokkal tragikusabban vetődött fel a kérdés. Arról volt szó, hogy mehet-e a gyerek iskolába, vagy nem mehet. Ha nem volt ruhája, nem mehetett. Errefelé nem működtek jótékonyági egyesületek. Sok cseléd volt, akinek a gyereke sohasem mehetett iskolába. Ezekből lettek az írástudatlan, szakképzetlen idénymunkások, akik ebben a mi mai életünkben sem vitték sokra. Alár István nagy áldozatot hozott családjáért. Ha ő azt mondja, hogy büszke arra, hogy minden gyereke megtanult írni, olvasni, akkor ez valóban őszinte büszkeség. Nagyon sokba került.

Mondom, a ruházkodás akkortájt más fogalom volt, mint mostanában az öltözködés. A ruházkodás terhet csak úgy tudta elviselni a cseléd, ha nyáron, szünetidőben gyermekeit elszegődte libapásztornak és kiskanásznak. A gyerekek a betűvel párhuzamosan ösmerték meg az élet legnehezebbik oldalát. Lényegében nem is volt gyermekkoruk. Ezért röppentek el a pusztáról, mihelyt elröppenhettek. Csak a legfiatalabbak maradtak a szülők mellett. Akik szebb napokat is kaptak az élettől. A kisparaszt felfogás szerint a cselédség a parasztság leggyámoltalanabb rétege. Képtelen volt saját lábára állni, önálló életet kezdeni csak a komencióra támaszkodva tudta tengetni életét. Kisparasztból sokan lettek cselédek — viszont cselédből önálló földmunkássá, vagy éppen kisparasztá lenni, alig-alig sikerült. S ha sikerült — annak nagy ára volt. Sok családos cselédnek sohasem sikerült.

A létminimumért folyó örökös küzdelem felemésztette az erőket. Alár Ist-

vánnak csak azért maradt ereje megvívni gyermekeiért a nagy életharcot, mert életkora delén érte a társadalmi felszabadulás. Már akkor nem voltak vágyai és vágyálmái, nem akart más lenni, mint ember, nem akart egyebet, mint emberségesebben élni. S ezt meg is kapta. Egyenrangú és egyenjogú tagja munkaközösségének. Részt vesz a közös gazdálkodásban, a birtok igazgatásában. Életpéldája egyszer s mindenkorra megcáfolta az osztálygögből fakadt kisparaszt felfogást; nem volt gyámoltalan, az élet volt kegyetlen hozzá. Az életviszonyok nyomorították gyámoltalanná ezt a szívós és roppant terhet viselő réteget, hiszen azóta a termelésben és társadalomban is tanúságot tett képességeiről.

A ZÉRT ÉLÜNK jobban, mint más kor — mondta Alár Istvánné hosszú hallgatás után —, mert több ruhát bírunk venni." Nagyon egyszerű és tömör megfogalmazása a viszonyok változásának. A ruha most már nemcsak inget, kabátot, nadrágot és szoknyát jelent, hanem hetente legalább egy szabadnapot is, szombat estét táncot a birtok kultúrotthonában és vasárnap délután filmet. Ezenkívül mindennap újságot és rádiókészüléket. „Hónapszámra veszem az újságot” — mondja a házigazda. A rádió híreket mondott a konyhában, majd időjárás- és vízállás-jelentést közölt. Alárék mindent meghallgatnak. Tudományos ismeretterjesztő előadásokat és a faluműsort egyaránt. Szerb és magyar nyelven. A rádiókészüléket a kurír kezeli. Ő ért legjobban a készülékekhez. Ő ismeri legjobban a műsort. A kurír mesél a tanyai moziba érkező új filmekről... Mindenről ő tájékoztatja a családot. Valami különös élménységet hozott a házba ez a gyerek. Megbolygatta, felélénkítette ezt a kis családi fészket.

„Mondom — közölte még egyszer Alár István, mikor elbúcsúztam —, hozzám mindig jó volt az élet...”

